

Szabó Máté Dániel
Alkotmányjogi Tanszék
Témavezető: Sári János

AZ ALAPJOGOK INFORMÁCIÓS JOGI RÉTEGE

Az információs szabadságjogok a sok tekintetben különböző információs hatalmi viszonyokra épülő, úgynevezett információs társadalomban kitüntetett helyzetben vannak. Nem képeznek elkülönült szigetet a többi alapjog között, éppen ellenkezőleg: átszövik az alapjogok rendszerét, annak majdnem minden elemében jelen vannak, jelentőséggel bírnak. Az információs szabadságjogok bizonyos alapjogoknak egy-egy speciális tartalmaként is felfoghatók, más alapvető jogok biztosítékaként is értelmezhetők és értelmezendők, és fordítva, egyes nevesített alapjogok viselkedhetnek az információs szabadságjogokból is levezethető, nevesített érvényesülési formaként is. Mindez annak a bizonyítéka, hogy az információs jogok az információs társadalomban a teljes alapjogi rendszer egy speciális rétegét képezik. Az információs hatalomnak így nemcsak a szűk értelemben vett információs szabadságjogok, hanem az azok tartalmával tekintélyes átfedésben lévő más jogok is korlátját képezik. A következőkben ennek igazolását kísérem meg, úgy, hogy nem magukról a szoros értelemben vett információs szabadságjogokról, hanem a velük a jelzett kapcsolatba kerülő alapjogokról szólok.

Az információs szabadságjogok körén kívül eső alapjogok információs jogi rétegének felismerése hasznos a magyar alkotmányjog számára is, amelyben az információs autonómiát nevesített információs szabadságjogok is garantálják. Fel-felbukkan ugyanis a személyes adatok védelme és a közérdekű adatok nyilvánossága alapjogi természetű védelmének szükségtelensége melletti érvként, hogy más jogrendszerek ilyen védelmet e jogoknak nem biztosítanak, eltérő természetű célok megvalósulása (pl. a hatékonyság vagy más alapjogok érvényesülése) érdekében indokolt lenne az információs autonómia alapjogi védelmét megszüntetni, a jogrendszer más – nem alkotmányjogi – eszközökkel is képes a szükséges védelmet biztosítani. Az itt következő elemzés ezzel szemben éppen arra mutat rá, hogy az információs autonómia alapjogi védelme a nevesített információs szabadságjogokat kifejezetten nem biztosító, ámde az alapjogokat jogállami szinten garantáló jogrendszerekben is biztosított, jelen van. Az, hogy nálunk (és máshol) nevesített jogok biztosítják, elsősorban történelmi okokkal magyarázható. A nevesített védelem olyan vívmány, amiről lemondani nem lenne szerencsés, mert a más alapjogok információs jogi rétege így kiegészíti a nevesített jogok által biztosított védelmet, kiegyensúlyozottabbá, kiszámíthatóbbá és teljesebbé teszi azt. Ha az információs autonómiát nem nevesített információs szabadságjogok védik, a védelem megma-

rad ugyan, de az feltételes, kiszámíthatatlan és esetleges.

Az elemzés a következő – itt nem részletezett – tézisekből indul ki:¹

Az egyén és a külvilág egymáshoz való viszonya az információs társadalomban a korábbi korokhoz képest megváltozik, amely változás eredményeként a személyiség virtualizálódik.

Az önrendelkezési jog információs értelemben az egyén arra vonatkozó döntési jogát jelenti, hogy hol húzza meg a határt önmaga és a külvilág között, azaz meddig engedi be a külvilágot a személyes szférájába. Dönthet a saját személye és a külvilág kapcsolatáról, nemcsak fizikai, hanem információs tekintetben is.

Nincs objektív és élesen meghúzható határ a belső világ és a külvilág között. Az egyén közösségi léte sem más, mint saját személyiségének kifejezése, saját magának a megjelenítése a külvilágban. A világ nem elsősorban az „én” és a „nem én” kettősebből, hanem inkább az „ennel” lazább és szorosabb kapcsolatban álló elemekből áll. Különösen így van ez az információk tekintetében. Azt, hogy a világnak mely elemei állnak szorosabb kapcsolatban valakivel, maga az illető dönti el, az egyén ellenőrzést gyakorol a rá vonatkozó ismereteknek a külvilág felé való mozgása és a külvilágra vonatkozó ismereteknek az egyéni szférába való bejutása felett egyaránt. Ezt nevezem információs önrendelkezésnek. Álláspontom szerint az információs önrendelkezés joga biztosítja az egyén számára, hogy ellenőrzést gyakoroljon mindenféle információátvitel felett, ami a jog alanya, vagyis az egyén és a külvilág között történik, mind pozitív, mind pedig negatív értelemben.²

Az információs önrendelkezés szeletei

Az információs önrendelkezés több mint a személyes adatok feletti rendelkezés, nézetem szerint négy szelete különíthető el.³ Bármiféle ismeret feletti rendelkezés

---

¹ E szöveg a szerző *Az információs hatalom alkotmányos korlátai* című, készülő doktori értekezése egy fejezetének témáját tárgyaló előadás leírt változata. Tekintettel arra, hogy az értekezés számos olyan tézise, amelyre e fejezet megállapításai támaszkodnak, nem e fejezetben kerül kibontásra, az előadás és a leírt változata sem igazolja a szokásos alaposággal. A kiinduló tézisek igazolására lásd: SZABÓ Máté Dániel: Kísérlet a privacy meghatározására a magyar jogrendszer fogalmaival. *Információs Társadalom*, 2005, 2, 47. o.

² Ez az értelmezés eltér a fogalomnak az alkotmányjogi irodalomban használt tartalmától, ami a magyar alkotmánybírói értelmezésben is megjelenik. Ehhez az állásponthoz hasonlóan foglal állást Christian Turner. Az ismeretek feletti ellenőrzést emeli ki az a megjegyzése, amely szerint a tudásra vonatkozó jogi szabályozás az embernek arra a tulajdonságára épít, hogy a személyek és a személyeket alakító gondolatok közötti kapcsolatokban rendet akar teremteni. TURNER, Christian: *The Burden of Knowledge*. *Georgia Law Review* 43, 2009, 4, 303. o. Hasonló megközelítésben kapcsolják össze az információs magánszféra védelmét és az információs szabadságot a latin-amerikai országok jogrendszerei a Habeas Data koncepciójában. GUADAMUZ, Andrés: *Habeas Data v. the European Data Protection Directive*. *The Journal of Information, Law and Technology*, 2001, 3.

³ Részletesebb kifejtésére és az így meghatározott információs önrendelkezésnek az adatvédelemhez való viszonyára nézve ld. SZABÓ: i.m. 49-53. o.

joga ideértendő, így magában foglalja az önkifejezés, a rejtőzködés, a megismerés és a nemtudás jogát. Az elkülönítés alapja egyrészt az, hogy milyen ismeretek felett gyakorolt ellenőrzés útján határozza meg önmaga sorsát az egyén, a reá vagy a külvilágra vonatkozó ismeretekről dönt-e, másrészt pedig az, hogy mit tesz ezekkel az adatokkal, személye és az ismeret közötti kapcsolatot szorosabbra fűzi-e vagy éppen ellenkezőleg. Ez utóbbi szempont szerint létezik az információs önrendelkezésnek negatív és pozitív oldala.

A) Az információs önrendelkezési jog részben az egyénnek a rá vonatkozó ismeretek feletti rendelkezéshez való joga. Ez azt jelenti, hogy az egyén ura a rá vonatkozó ismereteknek és ellenőrzést gyakorol felettük, mind a külvilág előtti megismertetést illetően, mind abban a tekintetben, hogy az ismeretekkel mit kezdhet a külvilág. Ez – az előzőek szerint – pozitív és negatív értelemben is értelmezhető.

Aa) Pozitív értelemben ez a jog az *önkifejezés joga*, az egyén joga ahhoz, hogy megmutassa a külvilágnak saját magát, illetve saját magának azt a részét, amit meg akar mutatni. Információs önrendelkezési jogát gyakorolja tehát az, aki a vele kapcsolatba hozható bármiféle, akár a külvilágban mindeddig meg sem jelent ismeretet (tényt, gondolatot, érzést) megismerteti a külvilággal, vagy megismerni engedi számára.

Ab) Negatív értelemben ennek a jognak a része az *eltitkolás és a rejtőzködés joga*, vagyis az önkifejezés jogának az ellenkezője: jog ahhoz, hogy az egyén eltitkoljon magáról és magából bármit, vagyis negatív értelemben gyakoroljon ellenőrzést a saját magára vonatkozó ismeretek felett.

B) Az ismertetett definíció szerint az információs önrendelkezés vonatkozhat a külvilágból származó ismeretekre is, azonban csak annyiban, amennyiben azok az önrendelkező egyént érintik és személyes szférájába behatolnak. Az információs önrendelkezés része tehát az egyénnek az a joga, hogy a külvilágra vonatkozó, de őt valamilyen módon érintő ismeretek felett ellenőrzést gyakoroljon. Az előzőekhez hasonlóan ennek is létezik pozitív és negatív oldala.

Ba) Pozitív értelemben ez a jog a *megismerés szabadságát* jelenti, vagyis azt, hogy az egyénnek joga van a tájékozottsághoz. E jogával élve az egyén kiterjeszti énjének határait, magáévá teszi és beépíti személyiségébe a külvilágra vonatkozó ismereteket.

Bb) A negyedik szelet az előző pontban leírt jog ellenkezője: az egyént megilleti az ismeretektől való elzárkózás joga, a *nemtudás joga*, a robinsoni élethez való jog.

Információs jogok az egyes alapjogi generációkban

Valamennyi alapjogcsoportban találkozhatunk információs szabadságjogi (önrendelkezési jogi) tartalmú alapjogokkal. E jogok ugyanis számos hagyományosan

nem információs jogként értelmezett alapvető jog tartalmában is felbukkannak. Ez annak bizonyítéka, hogy az információs társadalomban az alapvető jogok igen jelentős részben az egyén információs viszonyaira vonatkoznak, így az egyén és a külvilág információs viszonyait nemcsak a szűken értelmezett információs szabadságjogok érintik, hanem majdnem minden alapjogcsoport.

Az egyén önrendelkezési joga, pontosabban annak minden aspektusa, a fizikai és az információs önrendelkezési jog egyaránt számos nevesített alapvető jogban megjelenik. Ezek az elsősorban történelmi okok miatt kiemelt, nevesített alapvető jogok végső soron az egyén önrendelkezési jogának egy-egy elemét emelik ki. Az információs szabadságjogi – tágan értelmezett információs önrendelkezési – tartalom az alapvető jogok legkorábbi megjelenési formáiban is jelen volt. Bár a mai értelemben vett adatvédelmi jogi biztosítékok, nemzeti és nemzetközi szabályok az 1970-es években jelentek meg, amikor a polgárok szabadságát a számítógépes nyilvántartásoktól féltették,⁴ az adatvédelmi szabályok legfontosabb tartalmi elemeit az elsőként kialakuló, klasszikus alapjogok tartalmában is megtalálhatjuk. Az állami beavatkozás elé korlátot állító klasszikus szabadságjogi dokumentumok elsősorban a gondolatok és vélemények szabad közzlése, a szólásszabadság,⁵ a magántitok védelme, a személy, magánlakás, dokumentumok és a tárgyak védelme, a megalapozatlan házkutatások és lefoglalásokkal szembeni jog,⁶ a meggyőződés- és vallásszabadság⁷ tartalmán keresztül védték az információs magánszférát a hatalommal szemben, az USA jogrendszere szövetségi szinten így tesz ma is. Az információs szabadság elvei ennél közvetlenebb módon jelennek meg a felvilágosodás eszméiben, és kifejezésre jutnak például a polgároknak az Emberi és Polgári Jogok 1789-es Nyilatkozata szerinti azon jogában, hogy megállapítsák a közügyekhez adott anyagi hozzájárulásuk szükségszerűségét és számadásra vonják a közigazgatás minden tisztviselőjét.⁸ Az információs szabadság legkonkrétabb megfogalmazását elsőként az 1766. évi svéd sajtószabadságról szóló törvényben találjuk, amely kimondta, hogy minden svédnek joga van a hivatalos iratokat megismerni.⁹ E kezdeti megközelítésben az információs szabadság még nem önállósult, hanem a sajtószabadság érvényesülésének biztosítéka volt. A megközelítés kezdeti voltát megkérdőjelezi, hogy az Európai Emberi Jogi Bíróság (EJEB) gyakorlatában az információs szabadság 2009-ben még mindig csak a szólásszabadság előfeltételeként jelenik meg.¹⁰

Az alapvető jogok tételes joggá válásának második hullámára is jellemző az in-

⁴ MAJTÉNYI László: Adatvédelem, információs szabadság, sajtó. Budapest, COLPI 1997, 8. o.

⁵ Pl. az Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozata, 1789, XI. cikk; USA Bill of Rights, 1791, I. cikk

⁶ USA Bill of Rights, 1791, IV. cikk

⁷ Például az Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozata, 1789, X. cikk; USA Bill of Rights, 1791, I. cikk

⁸ XIV. és XV. cikk

⁹ Tryckfrihetsförordningen (svéd törvény a sajtó szabadságáról) 1766

¹⁰ Ld. Társaság a Szabadságjogokért v. Hungary, Judgement of Apr. 2009, No. 37374/05, 35-39. §§ és Kenedy v. Hungary, Judgement of 26 May 2009, No. 31475/05, 43. §

formációs tartalmú alapjogok megjelenése, elsősorban a kulturális jogok körében.¹¹ Erre a korszakra tehető az alapjogok biztosításában az állam korábbinál nagyobb mértékű szerepvállalására vonatkozó igény megfogalmazódása és ennek jogi kifejeződése is, amelynek egyik következménye az emberi jogoknak a magánszemélyek közötti viszonyokban való érvényesülésével kapcsolatos állami feladatok megjelenése. Ez alapozhatja meg az állam információs hatalmával szembeni alkotmányos védelem mellett a más, nem közhatalmi információs hatalommal szembeni állami védelem alkotmányosságát, az ezt biztosító törvényi szabályok alapjog-érvényesítő minőségét.

Az alapvető jogok megjelenésének harmadik hullámában a szűken vett információs jogokon kívül számos olyan alapjog születésének lehetünk tanúi, amelyek információs jogi tartalmúak is: például a környezethez való jog egyik lényegi tartalma a környezeti információ szabadsága, a betegjogok tekintélyes része is információs önrendelkezési tartalmú.

Az információs autonómiát biztosító anyajogok

Azokban a jogrendszerben, ahol nevesített jogok nem szolgálnak az információs önrendelkezés biztosítására, más alapvető jogokon keresztül biztosítják az egyén információs autonómiáját. Az információs jogoknak tehát léteznek úgynevezett anyajogai. Ezeknek az információs jogi tartalma leginkább abban mutatkozik meg, hogy jellemzően e jogok képezik az információs magánszféra-védelem és az információs szabadság (vagy másképpen a magánszféra-védelem és a szabadság információs oldala) egyes jogrendszerben való megjelenésének történeti és dogmatikai alapját: az alkotmánybíráskodás, alapjogi bíráskodás e jogokból vezette le az információs jogok védelmének alkotmányos követelményeit. Az információs jogok anyajogai elsősorban a méltósághoz való jog, a magánélethez való jog és a szólásszabadság.

Az emberi méltósághoz való jognak itt az egyénnek a külvilággal való kapcsolatot meghatározó tartalmát kell kiemelni, amennyiben az információs jogok a kapcsolatot információs értelemben határozzák meg. A méltóságnak a római dignitas fogalmára visszavezetett tartalma szerint az az egyénnek a társadalmon belüli helyét és szerepét fejezi ki, kantianus felfogása szerint azzal függ össze, hogy az ember autonóm módon tud viszonyulni a környezetéhez.¹² Az emberi méltósághoz való jognak tehát szükségképpen tartalma az is, hogy az egyén egyrészt meghatározza, másrészt a külvilágtól elhatárolja magát, tegyük hozzá, információs értelemben is. Németországban, ahol az információs magánszféra védelmét nem biztosítja

---

¹¹ Ld. például a kor új alkotmányainak kulturális jogi klauzuláit, pl. az 1917-es mexikói alkotmány 3. szakaszát, az 1919. évi weimari alkotmány 142. szakaszát

¹² TÓTH Gábor Attila: Az emberi méltósághoz való jog. In: Halmai Gábor – Tóth Gábor Attila (szerk.): Emberi jogok. Budapest, Osiris, 2003, 257, 259. o.

nevesített alkotmányos jog, az alapjogi védelmet a méltósághoz való jogból vezetik le.¹³ Dél-Amerika egyes országaiban az információszabadság alapjogi gyökereit is a méltósághoz való jogban kell keresnünk.¹⁴ A méltósághoz való jog sok jogrendszerben szolgál a személyiség és a szabadság egyes aspektusainak védelmére, az anyajogi jellegét a magyar Alkotmánybíróság is kiemelte, és számos információs önrendelkezési tartalmú jogot vezetett le belőle.¹⁵

A *magán- és családi élet tiszteletben tartása* és az információs önrendelkezés kapcsolatát mintha a bíróságok magától értetődőnek tekintenék. Több jogrendszer e nevesített alapjogban találja meg ugyanis az információs magánszféra védelmének jogi alapját. Az EJEB az Európai Emberi Jogi Egyezménynek (EEJE) a magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jogot biztosító 8. cikkét alkalmazva védi a magánszféra részeként az információs magánszférát,¹⁶ ám az is látható, hogy a bíróság az adatvédelmi normákhoz képest jóval kevesebbet tartott a 8. cikk tartalmából levezethetőnek. Legutóbb a 8. cikk sérelmét a bíróság már kifejezetten adatvédelmi érveléssel állapította meg.¹⁷ A testület felfogásában az adatvédelmi leginkább, mint a magán- és családi élet védelmének garanciája jelenik meg.¹⁸

¹³ BVerfG 65, 1. ff. Újabb fejlemény ez ügyben az NSZK Alkotmánybíróságának 2008. II. 27-i határozata, amely szerint az általános személyiségi jog felöleli az információtechnikai rendszerek bizalmas volta és sérthetlensége biztosításának alapját; egy információtechnikai rendszerbe való titkos betelepülés, aminek révén a rendszer használata megfigyelhető és adathordozói kiolvashatók, alkotmányjogilag csak szigorú feltételek teljesülése esetén megengedhető. BVerfG, 1 BvR 370/07, 2008.2.27.

¹⁴ Ld. például a perui alkotmánybíróság határozatát, amely az információszabadság különböző aspektusait vezeti vissza a méltóság jogára. 1797-2002-HD/TC

¹⁵ A méltóság ismereteken keresztül védelmét számos határozat érinti. A közjegyzői végrehajtási intézkedés a 46/1991. (IX. 10.) AB hat. szerint többek között azért találatott alkotmányellenesnek, mert kellő garanciák nélkül is „jellegénél fogva alkalmas [volt] arra hogy mások (például a munkaadó, a lakótársak) előtt kedvezőtlen színben tüntesse fel az adóst.” Ez az egyénre vonatkozó – nem feltétlenül helytálló – ismeretek kívülálgban való megjelenéséről szól. A vérségi származás kiderítéséhez való jogot a méltósághoz való jogból levezető 57/1991. (XI. 8.) AB hat. az egyénnek a magára vonatkozó ismeretek megismerésének szabadságát emelte ki, mint a méltóság egy összetevőjét. A névjogról szóló 58/2001. (XII. 7.) AB hat. szerint „Minden embernek elidegeníthetetlen joga van az (ön)azonosságát kifejező saját névhez és annak viseléséhez. Ez a jog az állam által nem korlátozható.” Ez pedig nem más, mint az egyénnek a kívülálgban való megmutatkozás feletti önrendelkezési jogának egy speciális aspektusa.

¹⁶ A Klass és társai, a Malone, a Leander, a Kruslin, a Huvig és a Herczegfalvy ügyekben a bíróság a panaszosok információs magánszféráját hozta összefüggésbe a 8. cikkel titkos lehallgatások, titkos információgyűjtés, illetve a magánlevelek felbontása miatt. *Klass and others v. Germany*, Judgement of 6 Sep. 1978, Series A No. 28. és *Malone v. the United Kingdom*, Judgement of 2 Aug. 1984, Series A No. 82, *Leander v. Sweden*, Judgement of 26 Mar. 1987, Series A No. 116, *Kruslin v. France*, Series A No 176-B, *Huvig v France*, Judgement 24 Apr. 1990, Series A No. 176-B, *Herczegfalvy v. Austria*, Judgement of 24 Sep.1992, Series A No. 244

¹⁷ Itt azt mondta ki, hogy a magánéletbe való beavatkozásnak minősül az egyénre vonatkozó adatok gyűjtése és tárolása akkor is, ha nem különleges adatokról van szó. *Amann v. Switzerland*, Judgement of 16 Feb. 2000, 70

¹⁸ *Z. Finland*, Judgement of 25 Feb.1997, *M.S. v. Sweden*, Judgement 27 Aug. 1997

Az USA jogrendszere a common law szerinti – tehát nem az alkotmányi – magánszféra-védelem kiindulópontjaként magánszférához való jog (right to privacy) fogalmának tulajdonít információs jogi tartalmat. A magánszférához való jogot az USA alkotmánya explicit módon nem biztosítja, mégis létezik alkotmányos privacy-védelem. Hosszú ideje része az amerikai jogi kultúrának az a gondolat, hogy az alkotmány a tételesen megfogalmazott szabadságjogokon túl *implicit korlátokat* állít a törvényhozó hatalmával szemben, amelyekből további, az alkotmányban szövegszerűen nem szereplő jogok vezethetők le.¹⁹ Az USA privacy-jogának programadó tanulmánya is „levezeti” e jogot, bár még nem az alkotmányból, hanem a common law-ból, amikor érvel egy akkor újnak tekintett jog, a magánszférához való jog (right to privacy) létjogosultsága mellett.²⁰ A társadalmi változások együtt járnak új jogok elismerésével, a jogrendszer kibővül, hogy megfeleljen az új igényeknek. A jogok köre fokozatosan bővült, az élethez való jog már az élet élvezetéhez való jogot is jelenti, amely magában foglalja az egyedülthez való jogot is (Cooley bíró nyomán²¹ ebben jelölik meg a szerzők a right to privacy tartalmát: the right to be let alone). Ez a bővülés pedig elvezet oda, hogy a civilizáció haladásával az intenzív intellektuális és érzelmi élet, valamint az emberek lelki világát érintő kérdések előtérbe kerülnek a jog számára is, ezek jogi elismerést követelnek. Warren és Brandeis cikkében a privacy mint a személyek egyenlő emberi méltósága, a személyiség és általában az emberi mivolt előfeltételeként, illetve ezekhez szükségképpen kapcsolódó jogként jelenik meg. A privacy ily módon tehát egy általánosabb jog részeként jelenik meg a gondolkodásukban. Az általánosabb jogot pedig a szerzők hol a „személy immunitásának”, máshol „az egyedül hagyatás jogának”, „a személyiséghez való jognak” vagy a „személyiség sérthetlenségének” nevezik. E felfogás szerint tehát a privacy értékek tárháza, amely értékeket a személyes autonómia köt össze.²² A cikk számos kommentátora szerint a privacy az emberi életnek is feltétele,²³ mások ezt tagadják.²⁴

Az USA legfelső bírósága azonban nem az emberi méltóság általános jogában találta meg a privacy-védelem alapját, és nem abból vezette le a magánszféra-védelem alkotmányos követelményeit, hanem az alkotmánynak más rendelkezéseiből, elsősorban az alkotmány negyedik és ötödik kiegészítéséből. Az 1960-as évek közepéig a legfelső bíróság joggyakorlatában a privacy-védelem kizárólag e két

¹⁹ GYÖRFI Tamás: Az amerikai alkotmányjog szabadság-fogalma. Jogelméleti Szemle, 2000, 4.

²⁰ WARREN, Samuel – BRANDEIS, Louis: A magánszférához való jog. Információs Társadalom, 2005, 2, 7. o.

²¹ COOLEY, Thomas: A Treatise on the Law of Torts or the Wrongs Which Arise Independently of Contract. 1880, 29. o.

²² TURKINGTON, Richard – ALLEN, Anita: Privacy Law: Cases and Materials. American Casebook Series, West Group, 2. kiad., 2002, 50. o.

²³ Például ALLEN, Anita: Uneasy Access: Privacy for Women in a Free Society. New Jersey, Rowman & Littlefield, 1988, 13-15. o., rajta kívül Ruth GAVISON és TURKINGTON említendő

²⁴ POST, Robert: The Social Foundations of Privacy: Community and Self in the Common Law Tort. California Law Review, 1989, 77, 957, 969. o.

alkotmánykiegészítésen alapult.²⁵ Tehát bár az USA alkotmánya kifejezetten nem is említi a privacy-t, számos rendelkezésében rendeli védeni, amely rendelkezéseket később a privacy védelmét szolgáló szabályokként alkalmaztak a bíróságok. A legfelső bíróság a magánélet védelmére vonatkozó érvelését kifejezetten az információs magánszféra védelmére is kiterjesztette, amikor egy ítéletében úgy fogalmazott, hogy az alkotmányban biztosított substantive due process²⁶ szerinti magánszféra-védelem kiterjed arra is, hogy az egyén személyes ügyeit akár el is titkolhatja.²⁷ A magánszféra-védelemnek ezt az oldalhajását nevezik azóta az amerikai jogban az információs magánszféra alkotmányos védelmének.²⁸

A magánszféra védelméhez való jog és a méltósághoz való jog más és más logikai úton, de sok jogrendszerben szolgál az információs magánszféra-védelem alapjául, leginkább a rejtőzködés és az eltitkolás jogának tartalmával, a nevesített magánszféra-védelmi jogok általában e jog érvényesüléséhez járulnak hozzá. Az önkifejezési jogi tartalmuk csekélyebb elsősorban a magánszférához való jognak az egyén fizikai önrendelkezési jogi tartalmával összefüggő döntéseinek a kívülvilágban való megjelenítésével, ennek kikényszeríthetőségével kapcsolatosak.²⁹ Információs szabadság-tartalmuk kisebb jelentőségű, elsősorban az egyénnek a magára és a kívülvilágra vonatkozó, ám egyéni sorsukra hatást gyakoroló információk megismerésének szabadságában keresendő.

A *szólásszabadság* kapcsolata az információs jogokkal szintén sokrétű: e jogok információs magánszféra-védelmi és információs szabadság-funkciókat is megvalósítanak egyben. Tartalmukat tekintve az egyén információs autonómiáját erősítik, ugyanakkor az információ terjesztésének a szabadságát is magukban hordozzák. Az információs szabadság érvényesülése ráadásul számos kommunikációs szabadságjog érvényesülésének feltétele. Tipikus első generációs jogokról van szó, amelyekre jellemző a jelentős individuális hangsúly, ugyanakkor, amelyek érvényesülésének komoly társadalmi következményei is vannak. Ezek az alapjogok az individuum és a (politikai) közösség életét is jelentősen befolyásolják.³⁰ A kettős funk-

²⁵ TURKINGTON – ALLEN: i.m. 24. o.

²⁶ A kifejezés az alkotmánynak arra a rendelkezésére vezethető vissza, amely csak abban az esetben tiltja az egyén szabadságának korlátozását, ha az nem a törvénynek megfelelő eljárás (due process) útján történik, és amihez a legfelső bíróság hozzátette, hogy ennek vizsgálatakor azt is meg kell ítélni, hogy a vizsgált jogszabály nem avatkozik-e be az egyén szabadságába ésszerűtlen, szükségtelen és önkényes módon. [Lochner v. New York, 198 U.S. 45 (1905)] E tartalmi szempontokra való tekintettel nevezték el a doktrínát substantive due process-nek, tartalmilag megfelelő eljárásnak. GYÖRFI: i.m.

²⁷ Whalen v. Roe, 429 U.S. 589 (1997)

²⁸ SOLOVE, Daniel – ROTENBERG, Marc: Information Privacy Law. New York, Aspen, 2003, 21. o.

²⁹ A házasság tényének és a transzszexuális személyek anyakönyvezésével kapcsolatos ügyekben érhetjük ezt tetten.

³⁰ Ezt emelte ki például az EJEB, amikor úgy foglalt állást, hogy a kifejezés szabadsága a demokratikus társadalom egyik legfontosabb alapja, a társadalom és az egyén fejlődésének egyik legalapvetőbb feltétele. Handyside ítélet, 1976, para. 23

ció – másképpen fogalmazva a jogok kétféle igazolása – együttes létezése a hazai alkotmánybíráskodásban is megjelenik.³¹ E jogok individuális tartalma információs értelemben elsősorban az információs magánszféra védelmét valósítja meg, a részvételi jogi tartalom sokkal inkább információs szabadság-tartalmú. A kommunikációs jogok e kétféle igazolása, funkciója így tulajdonképpen össze is kapcsolja a kommunikációs jogok tartalmában felismerhető, ám látszólag ellentétes irányultságú információs szabadságjogokat.

Az első nemzetközi bírósági döntés, amely az információs szabadságot alapvető jogként nevezte meg, az érvelését a szólásszabadságra alapozta. Az Inter-American Court of Human Rights-nak egy 2006-os, történelminek nevezett³² döntése az állam kezelésében lévő információhoz való hozzáférés általános jogának létezését állapította meg a szólásszabadságból levezetve. A bíróság ítélezésének alapjául szolgáló Inter-American Convention of Human Rights 13. cikke a szabad szólás biztosításának kötelezettségét rója a részes államokra, a bíróság szerint pedig e cikk biztosítja minden egyén számára azt a jogot, hogy – az egyezményből következő kivételekkel – hozzáférést kérjen az állam által kezelt információhoz, valamint azt a jogot is, hogy az egyén meg is szerezhesse az információt, ebből következően az állam köteles az ilyen ismereteket a polgár számára megismerhetővé tenni, vagy pedig elutasítás esetén igazolni a nyilvánosság korlátozását.³³ A bíróság szerint az egyezmény szólásszabadságot biztosító cikkéből az is következik, hogy a részes államok az információs szabadság törvényi garanciáinak megalkotására kötelesek.³⁴

Az EJEB csak ezt követően tette egyértelművé, hogy az EEJE 10. cikke alapján a polgároknak joguk van az információ megszerzéséhez is: a véleménynyilvánítás szabadságának jogellenes korlátozását jelentheti közérdekű adatok bizonyos körének jogellenes visszatartása.³⁵ Korábbi információs szabadsággal kapcsolatba hozható döntéseiben az EJEB ilyen messzire nem jutott el, elsősorban a sajtó szabadságára hivatkozva hozta meg információs szabadság-döntéseit.³⁶ A bíróság sajtó információhoz való jogát ismerte csak el, és általában abból kiindulva vizsgálja az eseteket, hogy a sajtónak kitüntetett szerepe van a közhatalom ellenőrzésében, ezért szigorúan ítélandó meg minden olyan állami lépés, amely „elbátortalaníthatja”

---

³¹ 30/1992. (V. 26.) AB hat, ABH 1992, 167. o.

³² Például GOLDBERG, David: Freedom of Information in the 21st Century: Bringing Clarity to Transparency. *Communications Law*, 2009, 14, 50; BERTONI, Eduardo Andres: The Inter-American Court of Human Rights and the European Court of Human Rights: A Dialogue on Freedom of Expression Standards. *European Human Rights Law Review*, 2009, 3, 374. o.

³³ I. A. Court H. R., Case of Marcel Claude Reyes et al. v Chile, judgment of Sept. 19, 2006, para. 77

³⁴ Legalábbis Chile vonatkozásában e kötelezettséget a bíróság megállapította

³⁵ TASZ v. Hungary [10. lj.]

³⁶ *Observer and Guardian v. the United Kingdom*, 26 Nov. 1991, § 59, Series A no. 216, és *Thorgeir Thorgeirson v. Iceland*, 25 June 1992, § 63, Series A no. 239

a sajtót e tevékenységében.³⁷ Ilyen elbátortalanító lépés lehet a sajtó működéséhez szükséges információ elzárása, az információszerzés lehetősége a sajtószabadság inherens, védett része.³⁸ Az EJEK 2009-ben azzal lépett túl ezen az érvelésen, hogy megállapította, hogy az információszerzés szabadsága nem a média és a hivatásos újságírók előjoga. A közhatalom gyakorlására vonatkozó nyilvános vitát ugyanis nem csupán a sajtó, hanem a watchdog tevékenységet ellátó civil szervezet is végezheti, ennél fogva az ilyen szervezetek tevékenysége a sajtó számára biztosított, hasonló szintű egyezményes védelmet tesz indokolttá.³⁹ Az EJEK szerint tehát a civil szervezetnek az EJEK 10. cikke alapján biztosított, szólásszabadsággal összefüggő jogai sérültek az információ elzárásával. Az egyén hozzáférési joga más utat követett. Az EJEK a véleménynyilvánítás szabadságától idegennek tekintette az egyének a vele kapcsolatba hozható információhoz való hozzáférés jogát, álláspontja szerint ez nem vezethető le e jogból, az EJEK 10. cikkéből nem következik a részes államok kötelezettsége arra nézve, hogy ilyen ismereteket közöljenek az egyénnel. Az EJEK továbbá úgy vélte, hogy az Egyezményből nem vezethető le egy általános hozzáférési jog az adminisztratív adatokhoz és iratokhoz.⁴⁰ Utóbb azonban a bíróság az információ megismerésének szabadsága fogalmának tágabb értelmezése felé mozdult el,⁴¹ e változást maga a bíróság is elismeri,⁴² de nem jut el a céltől független megismerés szabadságának biztosításáig. Az információ megismerésének szabadságához fűződő jog a megismerés céljára való tekintet nélkül csak azt tiltja meg a részes államok számára, hogy valakit olyan információ megismerésében korlátozzanak, amely információt valaki mással közölni kívánnak, vagy legalábbis nem zárkoznának el a közléstől.⁴³ A TASZ ügyben azonban a beavatkozás azért volt egyezményesértő, mert azt a bíróság a civil szervezet watchdog funkcióinak gyakorlásába történt beavatkozásként értékelte, nem pedig a hivatalos iratokhoz való hozzáférés általános jogának a megtagadásaként.⁴⁴ A hozzáférés az EJEK eddigi gyakorlatában tehát célhoz kötött, és valójában a szélesen értelmezett sajtószabadság biztosító csupán.

Az információs önrendelkezés szeleteit biztosító nem szűken vett információs jogok

A nevesített jogok gyakran szolgálnak az önkifejezés, a rejtőzködés, a megismerés és a nemtudás jogának védelmére. *Az önkifejezés jogát* úgy definiáltuk, mint az

³⁷ *Bladet Tromsø and Stensaas v. Norway* [GC], no. 21980/93, § 64, ECHR 1999-III, és *Jersild v. Denmark*, 23 Sep. 1994, § 35, Series A no. 298

³⁸ *Dammann v. Switzerland*, no. 77551/01, § 52, 25 April 2006

³⁹ *TASZ v. Hungary* [10. lj.], para 27

⁴⁰ *Loiseau v. France* (dec.), no. 46809/99, ECHR 2003-XII

⁴¹ *Sdružení Jihočeské Matky c. la République tchèque* (dec.), no. 19101/03, 10 July 2006

⁴² *TASZ v. Hungary* [10. lj.], para 35

⁴³ *Leander*, op. cit., § 74

⁴⁴ *TASZ v Hungary* [10. lj.], para 36

egyének azt a jogát, hogy megmutassa a külvilágnak saját magát, illetve saját magának azt a részét, amit meg akar mutatni. E jog a számos kommunikációs szabadságjog védelmi jogi oldalával egyezik. A kommunikációs szabadságjogok individuális értelmezésében e jogok az egyén védelmét úgy valósítják meg, hogy védelmet biztosítanak számára a külső beavatkozásoktól a véleményének kialakítása és kifejezése során a külső fenyegetettségektől, az állam nem akadályozhatja meg az egyéneket abban, hogy magukat (véleményüket, nézeteiket, ismereteiket) kifejezzék. A véleménynyilvánítás szabadsága, a szólás- és sajtószabadság, ideértve valamennyi médium szabadságát, továbbá a művészi és irodalmi alkotás szabadsága és a művészeti alkotások terjesztésének szabadsága, a tudományos alkotás szabadsága és a tudományos ismeretek tanításának szabadsága, a lelkiismereti és vallásszabadság, valamint a gyülekezési és az egyesülési szabadság alapján is az egyénben lezajló folyamatoknak – részben a külvilágból érkező hatások benne történt lecsapódásának – az eredményei fejeződnek ki, és ezek ismertethetők meg a külvilággal. Ha a munkát nem pusztán az önfenntartás eszközeként, hanem egyfajta önkifejezésként fogjuk fel, akkor említésre érdemes e körben a foglalkozás szabad megválasztásának joga is. Az önkifejezés szabadságával függ össze a közszereplés szabadsága is, amely tulajdonképpen a széles értelemben vett nyilvános szólás szabadsága, ami az információs önrendelkezés körébe tartozik: itt gondolatait és véleményét közli másokkal, a nyilvánossággal, aki e jogát gyakorolja, valójában személyes adatainak nyilvánosság elé tárásáról van szó.⁴⁵

A nevesített magánszféra-jogok között is találunk ilyen tartalmú jogokat. A házasságkötés szabadságát az amerikai bíróságok előtt többek között, mint az identitás kifejezését, vagyis a személyes jellemzőknek a külvilágnak való megmutatását határozzák meg, ez ma elsősorban az azonos neműek házasságát tiltó szabályok alkotmányosságával kapcsolatos jogvitában kap jelentőséget.⁴⁶ A jó hírnév alkotmányos védelme is magyarázható úgy, miszerint az egyén – korlátozott mértékben – kontrollt gyakorolhat a felett, hogy milyennek látja őt a külvilág, így válhat e jog a szólás alkotmányos korlátjává.

A politikai részvételi jogok közül elsősorban a petíciós jog releváns. Ez az a jog, amely alapján a polgárnak joga van panaszát az érintett közhatalmi szervek tudomására hozni. Kollektíve gyakorolt önkifejezési jogként is felfogható a népszavazás és népi kezdeményezés, már ahol ez alapjogi elismerést nyer. Kiemelendő a kisebbségi jogok információs jogi aspektusa is.⁴⁷

⁴⁵ A közszereplés definíciójával és a közszereplés jogi következményeivel részletesen foglalkoztam itt: SZABÓ Máté Dániel: Nyilvános magánszféra – Hol a határ? In: Ünnepi kötet Sári János egyetemi tanár 70. születésnapja tiszteletére. Budapest, Rejtjel Kiadó, 2008

⁴⁶ Perry v. Schwarzenegger, ld. TALBOT, Margaret: A Risky Proposal. Is it too soon to petition the Supreme Court on gay marriage? The New Yorker, 2010. január 18.

⁴⁷ A nemzeti vagy etnikai kisebbséghez tartozást es a kisebbségiként kezelést az egyén döntése alapozza meg, aki szabadon határozhat e hovatartozása megvállalásáról, illetve elhallgatásáról. A kisebbségi identitás vállalásának szabadsága így tehát elsősorban az önkifejezés és a rejtőzködés jogának egy speciális aspektusa. Az identitásvállalás szabadsága alapján az állam az érintett ilyen

A *rejtőzködés jogát* is számos jog biztosítja. A magánlakás védelme első látásra az egyén fizikai privacy-jének védelmét szolgálja, ám ennek is van információs oldala, hiszen a magánlakás kialakítása, tárgyai a magánélet legintimebb nyomait hordozzák, ezek illetéktelen megismerése az információs magánszféra sérelmét eredményezi. A magánlakás védett az államtól, a közhatalom képviselője oda csak kivételesen léphet be, és védett mindenki másától is, általában büntetőszabályok tiltják az ilyen helyre való illetéktelen behatolást. A magánlakás védelmének információs jogi tartalmára mutat rá az a tény, hogy a belépési tilalom alóli kivételek jelentős része a titkos információszerzés és titkos adatszerzés körébe sorolható, ilyenkor a lakásban történtek technikai eszközökkel való rögzítése (adat rögzítés) történik. A magántitok, a levéltitok, a telekommunikációs adatok alkotmányos védelme sokkal magától értetődőbben adatvédelmi tartalmú; e jogok a kommunikációra vonatkozó és az abban közölt, személyhez köthető, tehát személyes adatok védelmét valósítják meg. E nevesített magánszféra-jogok képezik az alapját az európai emberi jogi információs magánszféra-védelemnek. Az EEJE 8. cikkével kapcsolatban korábban említett eljárások titkos lehallgatások, megfigyelések, levél felbontások miatt indultak. A 8. cikk ugyan nem említi a telefonbeszélgetés bizalmaságát, a bíróság úgy foglalt állást, hogy a telefonálás a levelezés tiszteletben tartásának követelménye körében védett. Utóbb a védelmet kiterjesztették a személyhívóra is.

A magánlakás védelme az USA jogrendszerében létező információs privacy-védelemnek is az egyik legfontosabb alkotmányi alapja, az információs privacy-védelem legnagyobb részben az alkotmánynak a megalapozatlan házkutatásokkal és lefoglalásokkal szembeni jogát biztosító negyedik kiegészítésén alapul.⁴⁸ E kiegészítés jelentősége kiemelkedő: a legfelső bíróság elsőként e szabállyal kapcsolatban ismerte el, hogy a házkutatások és a lefoglalások korlátozásának indoka a privacy védelme, és a negyedik kiegészítés alkalmazása közben kikristályosodott, a privacy védelmével kapcsolatos jogelvek és fogalmak utóbb – a jogalkotás és más bíróságok jogalkalmazása útján – az információs magánszféra védelmének számos más területére is hatással voltak, oda átkerültek.⁴⁹ E jogfejlődésben a kezdő pont az Olmstead-ügyben 1928-ban született ítélet⁵⁰ volt, amelyben a többségi álláspont szerint a telefonbeszélgetés lehallgatása ugyan nem esett a negyedik kiegészítés hatálya alá, mert nem valósult meg házkutatás, fizikailag nem hatoltak be a magánlakásba, a bizonyítékokat a hallgatózással szerezték meg. A többségi döntés

---

döntéseibe nem avatkozhat be, így akarata ellenére senkit nem sorolhat egy adott kisebbséghez, a kisebbséghez tartozás kérdésében senkit sem kötelezhet nyilatkozatra, és persze meg sem akadályozhatja a kisebbségi identitás vállalását.

⁴⁸ A kiegészítés történelmi előzményei az angol uralkodónak a nyomtatott sajtótermékek, röp-lapok miatti gyakori házkutatások voltak. LASSON, Nelson: *The History and Development of the Fourth Amendment to the United States Constitution*. Johns Hopkins University Press, 42-50. o.

⁴⁹ TURKINGTON – ALLEN: i.m. 78. o.

⁵⁰ *Olmstead v. U.S.* 277 U.S. 439 (1928)

tehát a hallgatózással megsérthető információs magánszférát nem tartotta az alkotmány által védett fizikai magánszféra részének, az alkotmányi védelem csak azokra az esetekre vonatkozott e kezdeti értelmezésben, ha fizikai behatolás történt a magánlakásba. Ez közel negyven évig tartotta magát: a legfelső bíróság a védelmet a lakáshoz és más, alkotmányosan védett területekhez rendelte. Az eredeti, megszorító értelmezéshez képest elmozdulást legfeljebb az alkotmányosan védett területek körének kiterjesztése jelentette a hotelszobákra, garázsokra, boltokra, járművekre.⁵¹ A behatolás-doktrína jegyében született az a határozat is, amely nem tartotta a nyedik kiegészítéssel ellentétesnek a szomszéd szoba falához illesztett készülékkel történő lehallgatást sem.⁵² Utóbb azonban a bíróság kiterjesztette a védelmet a lehallgatásokra és a kommunikáció elektronikus megfigyelésére is, de nem úgy, hogy az alkotmányosan védett területet terjesztette ki a telefonfülkékre (ezzel csak a felperes érvelt), hanem az alkotmányosan védett területek testjét lecserélte az expectations of privacy tesztjére.⁵³ A védelem és a teszt így alkalmassá vált a magánszféra információkon keresztül történő megsértése elleni fellépésre, utóbb a lakás hőkamerás megfigyelése esetében is alkalmazható volt.⁵⁴

A kommunikációs jogok negatív oldala az eltitkolás és a rejtőzködés jogának tartalmával vág egybe, vagyis az önkifejezés jogának az ellenkezőjével, azzal, hogy az egyén eltitkolhat magából és magáról bármit, vagyis negatív értelemben gyakorolhat ellenőrzést a saját magára vonatkozó ismeretek felett. Az előzőekben felsorolt kommunikációs szabadságjogok negatív oldala tulajdonképpen ezt jelenti.⁵⁵ A kommunikációs szabadságjogok negatív tartalma tehát a már említett vallásos nézetek kinyilvánítása mellőzésének joga mellett az egyénnek az a joga is, hogy ne csatlakozzon mozgalmakhoz, távol maradjon politikai rendezvényektől, megtartsa magának a véleményét, vagy azt, hogy anonim módon nyilvánítson véleményt. Ezek a titkolózás jogának részelemei.⁵⁶ Ez utóbbit vezette le az USA legfelső bírósága az első alkotmánykiegészítésből, értelmezése szerint a szabad szólás joga magában foglalja az anonim szólás jogát is. Ugyancsak az első alkotmánykiegészítésben biztosított jogokból következtetve állapította meg, hogy az egyén nem kötelezhető annak felfedésére, hogy mely szervezetekhez tartozik, vagy melyeket támogat. Ugyanígy alkotmányellenes az egyesülés szabadsága jegyében

⁵¹ Caroll v. United States, 267 U.S. (1925)

⁵² Goldman v. United States, 316 U.S. 129 (1941)

⁵³ Katz. v. United States, 389 U.S. 347 (1967)

⁵⁴ Kyllo v. United States 533 U.S. 27 (2001)

⁵⁵ A kommunikációs szabadságjogok negatív oldala általában nem nevesített az alapjogi katalógusokban – bár például a magyar alk. megemlíti a negatív vallásszabadságot, amikor úgy rendelkezik, hogy az egyént megilleti az a jog is, hogy meggyőződésének kinyilvánítását mellőzze – mégis a kommunikációs szabadságjogok részének tekintik számos jogrendszer gyakorlatában. HALMAI Gábor: A véleménynyilvánítás szabadsága. In: Halmai Gábor és Tóth Gábor Attila (szerk.): i.m. 427. o.

⁵⁶ HENKIN, Louis: Privacy and Autonomy. Columbia Law Review, 1974, 74, 1410. o.

létrejött szervezetet arra kötelezni, hogy tagjai névsorát közzétegye.⁵⁷ E döntések a szólásszabadság információs magánszféra-védelmi tartalmát igazolják.

A politikai jogok között a szavazás titkossága említendő e körben, valamint a panaszjog érvényesülésének a közérdekű bejelentő védelmét megvalósító szabályok. Találunk rejtőzködési, eltitkolási jogi tartalmú alapjogokat az eljárási alapjogok között is: az USA alkotmányos privacy-védelme részben az önvádra kötelezés tilalmát megfogalmazó ötödik alkotmánykiegészítésre épül. Azzal, hogy e jog felmenti a terheltet az alól, hogy magára nézve terhelő vallomást tegyen, elismeri a titkolózáshoz való jogát. Fontos azonban rámutatni arra, hogy e jogot az USA bíróságai nem értelmezik kiterjesztően, alkalmazását csak a vallomástételre korlátozzák. A vérminták használata például a büntetőeljárásban már nem érinti az ötödik kiegészítést, mert az ilyen bizonyítékot nem tanúvallomás keretében szerezték.⁵⁸ E szűkítő értelmezés emlékeztet a behatolás-doktrína merev alkalmazására, nem biztos, hogy hosszabb távon tartható lesz.⁵⁹

Ugyanígy számos alapjog biztosítja a *megismerés jogának* érvényesülését. A tanzsabadság és a vallásszabadság bizonyos tartalmában a külvilág megismerésének szabadságát is szolgálja, vagyis azt, hogy az egyénnek joga van a tájékozottsághoz, a külvilágban meglévő, arra vonatkozó ismereteket magáévá teheti, beépítheti személyiségébe, az egyén így is kiterjesztheti énjének határait. E jog intézményvédelmi oldalán a közművelődés intézményeinek fenntartását és működtetését találjuk állami kötelezettséggként. Az információ, a tudás megszerzhetőségében e közművelődési intézményeknek alapvető szerepük van, mint például a könyvtáraknak, amelyek az információs társadalomban egyre inkább információs központokká alakulnak át.⁶⁰ A megismerés joga és a tudományos megismerés, kutatás és tanítás szabadsága között a magyar AB szerint is koherens kapcsolat áll fenn.⁶¹ E körben említendő a kisebbségi anyanyelvi oktatáshoz való jog és általában a kisebbségi anyanyelv használatának a joga, amely elsősorban, mint a megismerés szabadsága érvényesül, akkor, ha a polgárnak joga van anyanyelvén információt szerezni, tanulni, ügyeit intézni. Az esélyegyenlőség garanciái között az információs akadálymentesítés a megismerés szabadságának garanciája is. A fogyasztóvédelemben a fogyasztók tájékoztatására vonatkozó kötelezettségek emelendők ki, a szolidaritási

⁵⁷ McIntyre v. Ohio Election Commission, 514 U.S. 334 (1995), Shelton v. Tucker 364 U.S. 479 (1960) és NAACP v. Alabama, 357, U.S. 449 (1958)

⁵⁸ Schmerber v. California, 384 U.S. 757, 765 (1966)

⁵⁹ Schmerber v. California, 384 U.S. 757, 765 (1966). Funkcióját kiemelve érvel az alkotmánykiegészítés alkalmazásának megerősítése mellett GERSTEIN, Robert: Privacy and self-incrimination. Ethics, 1970, 80, 87-101. o.

⁶⁰ RASEROKA, Kay: Access to Information and Knowledge. In: Rikke Frank Jørgensen: Human Rights in the Global Information Society. The MIT Press, 2006, 92. o.

⁶¹ „Az információk megszerzhetősége, megismerhetősége gyakran – különösen a levéltári dokumentumok körében – kutatások, többnyire tudományos kutatások keretében történik meg, így az Alkotmány a szabad információszerzés garantálásával közvetve már az ebbe beletartozó tudományos megismerés szabadságát is biztosítja, és védelemben részesíti.” [34/1994. (VI. 24.) AB hat.]

jogok közül pedig a munkavállalók joga a tájékoztatáshoz.

A környezethez való jog érvényesülését szolgáló szabályok tetemes részben a megismerés szabadságáról szólnak, ez az, ami alanyi jog a környezethez való joggal összefüggésben.⁶² A környezeti adatok nyilvánosságának lényege a demokratikus ellenőrzésen túl az, hogy a körülöttünk lévő világ és életfeltételeink részletei nem titkolható el előlünk. A környezeti adatok nyilvánossága sok országban a teljes körű, általános információszabadság-szabályozás szálláscsinálója volt: Szlovákiában az átláthatóság jogi kiindulópontja a környezeti információk nyilvánosságáról szóló 1998-as törvény volt, amely alkalmazásával egyúttal tapasztalatot szereztek az újságírók, a civil szervezetek és az állampolgárok is a hivatalos információk megszerzésében. Bulgáriában is hasonló szerepet töltött be az 1991-es környezetvédelmi törvény, mivel először iktatta törvénybe az egyének információhoz való jogát a megismeréshez való jogi érdek igazolásának szükségessége nélkül. Az első nemzetközi bírósági döntés, amely emberi jogként ismerte el az információszabadságot, egy környezetvédelmi adatokkal kapcsolatos ügyben született, amikor Chilében számos fa élete került veszélybe.

Alapjogok biztosítják a *nemtudás és elzárkózás jogának* érvényesülését is. Ahogy a kommunikációs jogok önkifejezési jogi tartalmának negatív oldala jelentőséggel bír, úgy a megismerési szabadságot szolgáló alapjogok negatív oldala is releváns, mint a külvilág ismereteitől való elzárkózás, az információs magánszférevédelem negyedik szeletét alkotó szabadságot szolgáló jogok együtteseként. Az egyének e körben joga van elhatárolódnival mások meggyőződésétől, véleményétől és tanaitól, valamint ahhoz is, hogy ismeretekről ne vegyen tudomást. A betegek jogát állapotuk nemtudásához nemzetközi egyezmény is elismeri.⁶³ A német alkotmánybíróság egy határozata szerint bárki elzárkózhat a tőle idegen vélemények sajátaként történő kinyilvánítása és terjesztése elől.⁶⁴ Az USA legfelső bírósága hasonló alapon minősítette alkotmányellenesnek azt, hogy az egyik államban kötelező volt a gépkocsik rendszámtábláján a „Live Free or Die” feliratot feltüntetni. A döntés lényegében azt mondta ki, hogy az egyéntől idegen információkat nem lehet akarata ellenére vele kapcsolatba hozni, nem kényszeríthető arra, hogy azokat magán viselje. Az ítélet szerint a szólásszabadság két oldala, pozitív szólás és a negatív hallgatás jog az individuális szellem szabadságának két, egymást kiegészítő komponense.⁶⁵ A foglyul ejtett közönség néven ismert bírói érvelés szintén az információs autonómia ezen szeletét védi. Ugyancsak az idegen nézetektől, mint információtól való elzárkózás jogát biztosítja az egyesülési szabadság negatív tar-

⁶² Erre nézve ld. az Aarhusi Egyezményt, (Magyarországon kihirdette a 2001:LXXXI. tv.)

⁶³ „Minden személynek joga van ismerni az egészségével kapcsolatosan összegyűjtött minden adatot. Ugyanakkor tiszteletben kell tartani annak a személynek az akaratát is, aki a tájékoztatása mellőzését kívánja.” [ET emberi jogokról és a biomedicináról szóló egyezménye, 10. cikk (2) bek. Magyarországon kihirdette a 2002:VI. tv.]

⁶⁴ BVerfGE 65, 1, 40 (1983)

⁶⁵ Wooley v. Maryland, 430 U.S. 705, 714 (1977)

talma az EJEB gyakorlatában. A bíróság szerint a kötelező szakszervezeti tagság az egyént a szakszervezet általa el nem fogadható nézeteinek az elfogadására kötelezi, ezért ellentétes az EEJE-vel.⁶⁶ E körben említendők továbbá a robinson-szabályok, amelyeket a fogyasztóvédelmi szabályozás a direktmarketerekre ír elő számos országban a reklámokra igényt nem tartó polgárok védelmében.

---

⁶⁶ Young, James and Webster v. the United Kingdom, Judgement of 13 Aug., 1981, 7601/76, 7806/77